

שעבוד נעים: איך הפכו רוב החיים במצרים לנוחים ומענגים? מבוסס על לקו"ש טו/408

בפרשת בא בשנה שעברה, כתבתי שיעור על התעלומה ההיסטורית סביב אורך תקופת הגלות במצרים. הזכרתי כמה רעיונות מתוקים והמלצתי לזכורם עד ליל הסדר לחוזרם באוזני המסובים. מאז קיבלתי שוב ושוב טלפונים מאנשים שביקשו להיזכר באותם הסברים. לקראת "שבת הגדול" החלטתי לחסוך את אתגר הזיכרון מתלמידינו ולערוך שוב את השיעור החשוב ומעורר ההשראה דלקמן.

אחת השאלות הדומיננטיות אצל כולנו היא: איך משיגים איכות חיים? כיצד מוצאים קיום יותר נוח? איש אינו מחפש חופש ופריקת עול, אבל בתוך המחויבויות עצמן אנו תרים אחרי הדרך שתעשה זאת יותר קל¹. התהייה עולה בעוצמה כפולה, כשנופלים לתוך אתגר כלשהו ואז זועקים בהיסטריה למצוא נתיב מילוט לשפר את המצב ולפתור את הבעיה. אנו רוצים לעסוק בדרך היהודית לזכות לסייעתא דשמיא שתשפר את איכות החיים, ונציין בפתח הדברים כי לא מדובר ברעיונות מופשטים, אלא בפתרון בדוק ומנוסה שהרבה מאוד יהודים יכולים להעיד על האפקטיביות וההשפעה שלו.

נחקור זאת באמצעות עיון בתמיהה בסיסית לכל חובב היסטוריה תנכ"י: מה קרה לגלות מצרים? כיצד התכווצו דרמטית שנות הגלות שם? אנחנו רגילים לדבר על הסבל במצרים, אבל לא פחות מעניינת השאלה ההפוכה: **איך יצאו כל כך מהר?** מה פתאום נגאלו הרבה לפני הזמן המתוכנן?

בנוסף לשאלה הרעיונית, עולה תמיהה היסטורית על משך הגלות במצרים: כיצד נוקבת התורה **בכמה מספרים שונים אודות תקופת החיים במצרים?** איך יכולים להיות פערים בעובדות היסטוריות פשוטות? ובמיוחד שהמספרים עצמם לא היו יכולים להתרחש בפועל?

הבה נפנה למשתתפים בסדר פסח שאלה פשוטה: כמה שנים היו אבותינו במצרים? מה היה אורך התקופה בארץ לא להם? חלק יצעקו "400 שנה", חלק "430 שנה", חלק יטענו: "מה פתאום, 210 שנים". ותלמידי החכמים ימלמלו משהו על "86 שנה".

נעבור על הפסוקים: המספר הראשון מופיע בפרשת לך לך, במעמד הנעלה של "ברית בין הבתרים". אש עברה בין בתרי בעלי החיים שפרש אברהם וסימלה את הקשר הנצחי שנכרת בין זרעו ובין האלוקים. ה' הבטיח כי בניו של אברהם עתידים לרשת את הארץ, אבל לפני שיהיה טוב – יהיה רע.

1. בראשית טו: ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה:

ה' מכין את אברהם מראש לך, שגלות מצרים תימשך **400 שנה עגולות** ואחר כך תבוא נקמה וחירות. השנים חולפות ואנו מתקדמים לספר שמות ולפרשת בא הנפלאה. המועקה מתחלפת בשחר יום חדש ופרעה המוכה פותח את השערים בפני מיליוני יהודים לארץ החירות. כאן מביטה התורה אחורה ומסכמת את משך התקופה בה שהו אבותינו במצרים.

שמות יב: ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה:

אין ספקות: התורה כותבת בלשון **פועל**, בתור סיכום מעשי של מה **שכבר קרה**, כי **430 שנה** היו אבותינו כבולים בארץ מצרים. והתמיהה הראשונה מזדקרת: אם הקב"ה צפה 400, למה התווספו 8 אחוז מס ושהו שם בפועל 430? **מדרש תנחומא: הרי שני כתובים המכחישים זה את זה?**

אולם התמיהה האמיתית גדולה ועצומה הרבה יותר: הרי **שני התיארוכים אינם נכונים** וברור שאבותינו לא היו במצרים כל כך הרבה שנים? לא 430 ולא 400 ואפילו לא קרוב להן?

¹ **בדיחה:** בעל נכנס הביתה עצבני וזרק את חשבון הטלפון על השולחן: "תגידי, לאן את מתקשרת כל היום? תראי איזה חשבון טלפון מנופח קיבלנו עם שיחות לכל העולם".
 "מה פתאום אני? מתגוננת האישה, אני עושה את כל הטלפונים מהעבודה". – "גם אני עושה את כל הטלפונים לחו"ל מהעבודה, אומר הבעל, אז מי זה יכול להיות?".
 נותרה העוזרת שעובדת בביתם. היא הביטו בה בחשד והיא אמרה: "גם אני עושה את הטלפונים מהעבודה..."

נעשה חשבון של הדורות שנולדו וגדלו במצרים וניווכח שמדובר ברצף המתפרס על פני הרבה פחות שנים. ניקח כדוגמה את משפחת משה רבנו, שתולדותיה מוכרות היטב. בפרשת ויגש כתוב ש"קהת" בן לוי ירד למצרים עם שבעים נפש משפחת יעקב ואחר כך ילד את עמרם ועמרם הוליד את משה. כעת נחשוב: קהת חי 133 שנה, עמרם חי 137 שנה ומשה היה ביציאת מצרים בן 80 שנה - ביחד 350. כך שאפילו אם נאמר שקהת ירד למצרים כתינוק בן יום, חלפו מקסימום 350 שנה מהירידה שלו עד היציאה. ואולם הרי קהת לא ירד בן יום, שהרי אחותו הצעירה, יוכבד, נולדה בין החומות. כך שהוא נולד קודם והיה כבר ילד או נער ביציאת מצרים. ומעבר לכך הוא הרי ילד את עמרם באמצע חייו ועמרם ילד את משה באמצע חייו - כך שחלק מהשנים שלהם חופפות זו לזו. ומוכרח שתקופת מצרים נמשכה הרבה פחות מ-350 שנה - ואיך נולדו המספרים של 400 ו-430?

רש"י: אפ"ל [430 שנה] בארץ מצרים, שהרי קהת מהבאים עם יעקב היה, חשוב כל שנותיו (133) וכל שנות עמרם בנו (137) ו-80 של משה - לא תמצאם כך. ועל כרחך, הרבה שנים לקהת עד שירד למצרים והרבה משנות עמרם נבלעו בשנות קהת והרבה משנות משה נבלעים בשנות עמרם.

אכן, חז"ל הבהירו שהכתובים אינם כפשוטם והם שהו במצרים רק 210 שנים – פחות מחצי מ-430.

בראשית מב,ב: הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה - רש"י: 'רדו' ולא אמר 'לכו' (אף שהיה ראוי לתפוש לשון טוב ולא 'רדו'), אלא רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמניין רדו.

והשאלה ההיסטורית גדולה: איך מסכמת פרשת בא כנתון עובדתי שהם שהו במצרים 430 שנה?

אולם השאלה יותר קשה: האמת היא שהם לא היו במצרים אפילו 210 שנים, כי חלק גדול מהשנים ההן היו טובות ומענגות עוד יותר מאשר בארץ ישראל! כך שהם לא באמת שהו ב"מצרים" לשון "מיצר ומצוק", ארץ הדם והאימה, בה הייתה אמורה להתקיים גזירת "ועבדום וענו אותם".

ראשית, על שנות הירידה הראשונות נאמר: "ויחי יעקב בארץ מצרים 17 שנה" וידוע הפירוש שאלו השנים הראשונות שיעקב אבינו חי בהן! עם עונג ונחת. לראשונה הצטופפו הנכדים למרגלותיו והמשפחה חיה באחדות וביראת שמים. השנים הטובות נמשכו הרבה אחרי מותו וחז"ל אומרים שכל עוד חי אחד השבטים לא החל השעבוד, וכיון שלוי - אחרון השבטים למות - הסתלק 94 שנים אחרי שירד למצרים, נמצא שהשעבוד נמשך לכל היותר 116 שנים (210 פחות 94).

שמות ו,טז: ושני חיי לוי שבע ושלישים ומאת שנה - רש"י: למה נמנו שנותיו של לוי [דלא כשאר השבטים]? להודיע כמה ימי השעבוד: שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שיעבוד ... ולוי האריך ימים על כולם. פירוש המזרחי על רש"י: ושנות לוי משיירד למצרים עד מותו הם 94 שנה ... תוציאם מה-210 שנה ונמצא שלא היו ימי השעבוד רק 116 שנה.

אולם גם 116 אינו המספר הסופי, שכן הייתה הדרגה בהכבדת הלחץ עליהם, והשעבוד האמיתי החל יותר מאוחר ונמשך 86 שנים מתוך 210, כמניין שנותיה של מרים הנביאה שנולדה בעת שהחל השעבוד ונרמז בשמה "מרים" מלשון "מרירות" והיא הייתה בת 86 בעת יציאת מצרים.

שמות רבה כו,א: גזירה הראשונה שגזר פרעה על ישראל, שנאמר 'וימררו את חייהם', העמיד לו הקב"ה גואל - זו מרים על שם המירור [שנולדה אז והייתה ביציאת מצרים בת 86].

כך שנפלנו מ-430 שנה ל-116 שנה ועוד יותר ל-86 שנה - שהן בדיוק עשרים אחוז, חמישית, מהמספר 430. וכל אחד תמה איך התכווצה הגלות בשמונים אחוז?

אכן אומרת הגמרא כי התעלומה ההיסטורית אודות "400" ו-"430" שלא היו, היא אחד האתגרים שתיקנו הזקנים בתרגום השבעים. לפני יותר מאלפיים שנה, ביקש תלמי, מלך מצרים, לתרגם התנ"ך ליוונית והזמין שבעים מחכמי ישראל. אולם חשש כי הם יעגלו פינות ולא יתרגמו את התורה כצורתה, ולכן הפריד אותם בשבעים חדרים נפרדים כדי שלא יוכלו לתאם גרסאות. שרתה בהם רוח הקודש וכולם הרגישו באותם מקראות שעלולים לעורר שאלות אצל הגוי. בלב אחד ידעו לשנות את התרגום מהמקור כדי לחסוך ספקות וויכוחים. אחד השינויים שעשו היה הפסוק הבולט שלנו מפרשת בא:

מגילה ט: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים והכניסן בשבעים ושנים בתים ולא גילה על מה כינסן ונכנס אצל כל אחד ואמר כתבו לי תורת משה. נתן הקב"ה בלב כל אחד עצה והסכימו

כולן לדעת אחת וכתבו 'אלקים ברא בראשית' [ולא 'בראשית ברא אלוקים', כדי שלא יחשוב שיש א-ל קדום שברא את אלוקים] ... ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה.

במקום לתרגם "אשר ישבו במצרים ארבע מאות ושלושים שנה", כתבו "במצרים ובשאר ארצות 400 שנה" וכיוונו לכך ש-400 שנה כוללות גם את משך השנים בארץ ישראל קודם הירידה למצרים. ואולם הם סתמו פי הגוי, אבל אנו מתעניינים בתורה האותנטית ומוכרחים להבין את המספרים.

ב. נתחיל עם השאלה הראשונה, בפשט: איך נסביר את הפסוקים שמדברים על 400 ו-430?

מצאתי במפרשים דיוק נפלא. התשובה כתובה מול העיניים ורק צריך לדעת לקרוא. התורה אינה אומרת שהם ישבו "בארץ מצרים" 400 או 430 שנה, כלומר, בגבולותיה הגאוגרפיים של מצרים. אלא בפרשת לך לך אומרת רק "בארץ לא להם", וגם בפרשת בא עושה חילוף מעניין:

2. **שמות יב: ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה: ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים.**

בתחילה אומרת התורה "במצרים" ואחר כך "בארץ מצרים". עוד נשים לב שבתחילה הנושא הוא כל ה-430 שנה ואומרת שישבו "במצרים". אחר כך נאמר "ויהי מקץ 430 שנה", כלומר כשתמו ונגמרו השנים, ואז אומרת אכן שהם יצאו "מארץ מצרים". מה הנקודה?

אלא "בארץ מצרים" - בגבולותיה הגאוגרפיים של מצרים - לא היו 430 ולא 400 (רק 210). ואולם "במצרים" - בתודעת הפחד והאימה הפסיכולוגית - הם שהו אכן 430 שנה. כי חלפו בדיוק 430 שנה מאז מעמד ברית בין הבתרים בו שמעו על התוכנית לגלות מצרים, עד יציאת ישראל משם. והקב"ה ברחמיו המרובים חס עלינו ועשה למדנות על הדברים של עצמו: אף שהיינו אמורים לסבול 430 שנה, אבל למעשה החשיב את כל השנים בהן פחדנו מהתוכנית לרדת למצרים, כאילו שהינו שם בפועל.

למה הדבר דומה? חולה לב שומע מהרופא כי עליו לטוס לדרום אפריקה לעבור ניתוח מעקפים מרובע תחת הרדמה מלאה ואחרת חיי בסכנה. הנה החרדה מהניתוח לא מתחילה ברגע הנחיתה או לבישת מסכת ההרדמה, אלא מיד ששומע מהקרדיולוג בקופת חולים עד כמה חיי בסכנה ומה מצפה לו. וכך החשיב הקב"ה את כל 430 השנים מאז ברית בן הבתרים כאילו שהו במצרים.

הנה הדיוק הנפלא של הפרשן החשוב, רבי מרדכי הכהן, מחכמי צפת לפני כ-400 שנה:

שפתי כהן: 'אשר ישבו במצרים' - ולא נאמר 'בארץ מצרים', אלא במצרים מלשון 'מצור' (תודעת) ופסיכולוגי מאימת הצרה המתקרבת, ולא בגבולותיה הגאוגרפיים של מצרים).

הסבר הדברים בפי המהר"ל מפראג:

גור אריה: נקרא ישיבת מצרים אף כשישבו בארץ כנען ... כי תמיד היה כל ענין שלהם לרדת מצרים, שהרי בשביל זה נמכר יוסף למצרים כדי שירדו וכל מעשיהם וענייניהם לרדת שמה.

עד"ז מסבירים את הפסוק בברית בין הבתרים: הקב"ה אמר "בארץ לא להם" ובאותם ימים גם ארץ כנען הייתה "לא להם", שהרי האבות היו מיעוט זניח ונרדף בארץ. ולכן עשה הקב"ה פלפול על הדברים של עצמו והחשיב גם את השנים בארץ כחלק מגלות מצרים. ובנוגע למספר "400 שנה", מוסבר במפרשים כי מלידת יצחק אבינו, שהיה זרעו הראשון של אברהם שעליו חלה הגזירה, עד יציאת מצרים חלפו בדיוק 400 שנה.

עד כאן בנוגע לבעייה ההיסטורית אודות המספרים "400" ו-"430". וכאן עלינו לפנות אל השאלה השנייה: מה בנוגע ל-86 ו-116? איך 210 שנות הגלות במצרים עצמה, התקצרו והצטמצמו דרמטית ל-116 שנות שעבוד ואפילו פחות מכך, 86 שנים - חמישית מהתכנון המקורי?²

² מה שאמרו חז"ל "קושי השעבוד השלים", הוא הסבר לכך ש-430 הפכו ל-210. אבל לא לזה שרוב שנות ה-210 עצמן הפכו להיות נוחות ומענגות.

ג. טרם ניגש לעניין, נצטט שני רמזים קלאסיים שהמשפחה תיהנה לשמוע סביב שולחן הסדר והם קשורים בשני המספרים האחרונים שעומדים לנגד עינינו: 86 ו-116.

למה שותים בליל הסדר ארבע כוסות? ההסבר הידוע הוא שהן כנגד ארבע לשונות גאולה שנאמרו למשה בפרשת וארא: "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי". אבל עדיין לא ברור למה שותים ארבע **כוסות** לזכר לשונות הגאולה ולא ארבע כפיות חרוטות או ארבעה עלי חסה?

ישנו רעיון מבריק המובא בספר "תורת חיים", שכתב הרב אברהם חיים שור, מגדולי רבני גליציה לפני כ-400 שנה, בן משפחת "שור" המעטירה, אח התבואת שור וצאצאי הבכור שור: המילה "כוס" היא בגימטרייה 86 [ולוהוסיף שמבחינה הלכתית כוס היא רביעית וידועה שיטת הגר"ח נאה שרביעית היא 86 סמ"ק]. והנה לכתחילה היו אמורים ישראל לשתות במצרים חמש כוסות תרעלה, לסבול שם 430 שנה שהם חמש פעמים 86. אבל הקב"ה חס והפחית ארבע כוסות פורענות – ארבע חמישיות 86 והשאיר רק כוס פורענות אחת, 86 שנות שעבוד. לכן שותים ארבע כוסות של גאולה כנגד ארבע כוסות התרעלה שנחסכו מאתנו והפכו להיות ארבע כוסות של גאולה.

3. תורת חיים חולין צא: היה נגזר על ישראל שיהיו משועבדים במצרים 430 שנה, ועיקר שעבודם לא היה אלא שמונים ושש... נמצא שחסר משעבודם ארבעה חלקים ולא השתעבדו אלא חמישית. והשתא ניחא שתיקנו ארבע כוסות, ש"כוס" בגימטרייה 86 ונחסר מהשעבוד ארבע פעמים "כוס". ולהכי כתיב 'וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים' שלא השתעבדו אלא חלק חמישית מ-430 שנה.

ב. עוד רמז נהדר אודות המספר 116: בפרשת וייגש קראנו על הרגע המדהים בו מסיר השליח המצרי את המסכה ומתגלה כ"אני יוסף, העוד אבי חי"?! יוסף מפציר למהר להביא את אבא למצרים כדי שיראה במו עיניו את הכבוד לו זוכה הבן האובד.

יוסף מוסיף ומצייד אותם במתנות לאביו במטרה לפוגג איכשהו את כאבו הנורא. ואולם יוסף בוחר במתנות פשוטות שאינן משקפות לכאורה את ההערכה לאביו הדגול. סוד בחירת מתנה הוא חפץ שייגע בליבו של המקבל, כלי מתאים לאישיותו הייחודית, ואולם יוסף בוחר מתנות סתמיות לכאורה. התורה אומרת "ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נשאים מטוב מצרים" ורש"י מביא שני פירושים: "ישן שדעת זקנים נוחה ממנו" ו"מדרש אגדה – גריסים של פול". יוסף שלח בקבוק יין מצרי ומילא שקים של "פול מצרי" גרוס, המאכל הלאומי במצרים: "פול", קטנית שעושים ממנה חומוס (ומגשים עם שמן זית, פלפל חריף וביצה קשה).

ואיך לומר, שתי המתנות קשות לעיכול: א. יין ממצרים? ארץ מצרים לא משתבחת בגפנים שלה. היא ארץ חמה ואינה מקום לגידול כרמים משובחים. ולכן ברור שיעקב יעדיף לעשות קידוש על יין מהר חברון או מרמת הגולן. ובכלל קשה להניח שיעקב ישתה יין שהוא לא יודע מי הכינו ומה רמת יראת השמים של הבן שחי לבדו 22 שנה בערוות הארץ.

ב. שק קטניות גרוסות?! אם מישהו רוצה לתת מתנה לרבי מליובאוויטש, האם היה עומד במעמד חלוקת הדולרים לצדקה עם שק "קטניות"?! האם לא היה מתאים יותר לשלוח ספר עם חידושי תורה שכתב יוסף במצרים?! תמונות של שני הנכדים שנולדו במצרים ויעקב לא יודע מקיומם?³

³ הרבי מליובאוויטש מבאר (ליקוטי שיחות י' 157): יוסף התכוון להקדים את הבאות ולשגר מסר נחמה לאביו. כשהאחים יחזרו עם הבשורה "עוד יוסף חי והוא משנה למלך מצרים", יעקב יקרא לילדיו ויבקש הסברים ואז עלול לגלות אמת מרה ונוראה: בניו שיקרו לו כל השנים, הם ידעו שלא 'טרוף טורף יוסף' ולא 'חיה רעה אכלתה', אלא עשרה אחים תפשו נער בן 17, כפתו אותו והכריזו 'לכו ונהרגו, לכו ונשליכהו, לכו ונמכרהו'. וכל ההתרגשות מהמפגש החדש עם יוסף תהפוך לתוגת הלב וצער. המענה של יוסף לכאב המפלה את אביו הוא "גריסים של פול". יוסף רומז: 'אבא אהוב, הגריסים נותנים תועלת דווקא כשמפוררים אותם לחתיכות, וכך ההשגחה העליונה רצתה **שיפוררו אותנו לפירורים**. כדי להציל את העולם מהרעב, ולהוריד אותך למצרים בכבוד, רצה הקב"ה שהמשפחה תתפרק ואני ארד למצרים'. וזה גם המסר מאחורי המתנה הראשונה: "יין ישן". יוסף לא שלח סתם יין אלא "יין ישן". הוא אומר לאביו: "היין הזה הוא בקבוק ישן. את הבקבוק הזה לא קניתי הבוקר כשהתגלית בפני האחים. אפילו לא לפני מספר חודשים כשהם הופיעו בפני לראשונה, את הבקבוק קניתי לפני **עשרים ושתיים שנה**. כבר אז, במעמקי השאול

עונה החיד"א רמז נאה: יוסף צופה את כאבו של אביו שייאלץ לנטוש בראש משפחתו את אדמת הארץ הקדושה ולרדת למצרים. כדי לנחמו שולח יוסף בקבוק "יין ישן" והמילים "יין ישן" הם בגימטרייה 430, לומר כי הדברים קורים בגזירה עמוקה שנאמרה בברית בין הבתרים כי "גר יהיה זרעך". ואולם יוסף מוסיף ומנחמו כי הגלות לא תארך כל כך הרבה שנים, אלא רק "פול גרוס". המילה "פול" היא בגימטרייה 116, כמספר שנות השעבוד מאז פטירת לוי ועד היציאה ממצרים, ו"פול גרוס", כדי לרמוז שהשעבוד יהיה חסר וחצוי ולא יימשך חלילה 430 שנה.

חיד"א פתח עיניים מגילה טז,ב: 'שלח לו יין ישן' בגימטרייה 430, לקיים גזירת ת"ל שנה במצרים שדעת זקנים – אברהם ויצחק - נוחה הימנו ורוצים בגזרתו יתברך... ושלח גריסים של פול, לרמז שיהיה לחצאים כמו גריסין שהן חצאים, והשעבוד לא יהיה אלא "פול" שנים [בגימטרייה 116].

ואחרי הרמזים היפים, מתחזקת השאלה המרכזית: איך התכווצה הגלות? כיצד רוב 210 השנים במצרים עצמה, היו חיי עונג ונחת? הרבי מלויבאוויטש הזכיר כמה פעמים את **סוד המרת הסבל**. בכל רגע עומדת דרך פשוטה להמיר דרמטית את הנגזר משמים ולשפר את מאורעות החיים.

ה. אפתח עם סיפור אישי שהתרחש בשיעור פרשת השבוע אותו אני מוסר בראשון לציון. לפני כחמש שנים עמדתי לסיים את השיעור ונותרו חמש דקות עד תפילת ערבית. צץ במוחי סיפור כלשהו וסתמתי את חמש הדקות. בעודי חוגר את האבנט, ניגש אדם מכובד בשם ר' אשר גוטמן ואמר: "הרב, אני ממתין כבר שנתיים להתגשמות הסיפור שלך". מה!?! מתברר שהוא סובל מדאגה שמעיקה עליו, הבת המושלמת שלו לא מוצאת את החצי השני והוא ואשתו מתייסרים. בדיוק שנתיים קודם סיפרתי סיפור והוא קיבל עליו התחזקות בעקבות הסיפור, אבל הסגולה לא עובדת והבת עדיין רווקה.

הסיפור היה כזה: שנתיים קודם נכנסתי למכולת בכפר חב"ד ועל דוכן העיתונים עמדו שבועונים סוף השבוע. באותו שבוע התקיים מעמד "סיום הש"ס" העולמי ושערי העיתונים הציגו תמונות מרשימות. דפדפתי בעיתון והגעתי למדור "מכתבים למערכת". היה שם מכתב מרטיט שכתבה אישה:

"השבוע, אני והילדים נצטרף לבעלי ונסיים את הש"ס."

"לפני שלוש שנים ספגנו מהלומה. הילד הגדול נזרק מבית הספר והילד השני התבייש ללכת לאותו מוסד. ביתנו נחרב. שני ילדים בבית בלי עתיד. ערב אחד ביקש בעלי לדבר. "תראי, אנו צריכים נס, וכדי לזכות לנס, עלינו לעשות משהו בלתי רגיל. תלו מודעה על שיעור מדי ערב, אין לי חשק להתחייב ואין לי אומץ לדרוש ממך לשלם מחיר. אבל מי יודע? אולי ניקח על עצמנו והקב"ה ירחם.

"מאותו ערב, הנושא המרכזי בביתנו הוא 'אבא הלך לשיעור? אבא חזר מהשיעור?'. לא יצאנו לחופשות שלוש שנים כי אבא לא מוותר על השיעור, ולשמחות משפחתיות מגיעים אחרונים כי לאבא יש שיעור עד שמונה. אז השבוע, כשאבא יסיים את הלימוד, אנחנו והילדים נסיים אתו יחד...".

התרגשתי מהסיפור וסיפרתי אותו במסגרת השיעור שלי, ומסתבר שאותו ר' אשר, שמחפש שידוך לבתו, לקח את הדברים ברצינות וקיבל שיעור יומי בשש בבוקר. כעת, שנתיים אחרי, הוא בא להתלונן בפני מספר הסיפורים שהסגולות לא עובדות... מה יכולתי לעשות? בירכתי אותו מכל הלב בבשורות טובות. המציאות הייתה ששלושה חודשים אחר כך, הוא נכנס לשיעור והכריז בקול גדול: "הרב, שני כלה". החתונה התקיימה על גג אולמי הדר דימול וכובדתי לברך את הברכה האחרונה...

מונחת כאן תובנה עמוקה: בחיים חייב להיות שעבוד, הקב"ה ברא עולם כזה בו אדם חייב לקבל על עצמו מחויבות כלשהי ואינו יכול לחיות חופשי. אולם עומדת בפני האדם הבחירה **איזה עול לקבל עליו** והוא יכול לבחור את **השעבוד היותר נוח**.

הוא יכול לקבל "עול תורה", שהוא עול נעים ומרומם ואז ייחסך ממנו "עול דרך ארץ", שהוא עול מליחץ ומבלבל יותר. ולהיפך: הוא יכול להסיר חלילה "עול תורה" ואז יצטרך לשלם ב"עול דרך ארץ".

הכאב, כשהתגלגלתי מבור אחד בשכם לבור אחר במצרים, הייתי בטוח כי יום יבוא ונאמר יחדיו "לחיים" על כל הסבל הזה. עוד לא ידעתי מה ואיך, אבל הייתי בטוח שיש פשר לכאב."

מה שקרה במצרים הוא שמיד כשיעקב ירד, הורה לבניו לפתוח "בית תלמוד", מקום בו יתייגעו ביגיעת נפש לעמוד על עומקה של סוגיה. זה אף פעם לא קל, לא לאנשים כערכנו ואפילו לא לאנשים כמותם. ראשית, להקפיד על מחויבות בזמנים קבועים. לבוא בגשם וברוח, בערנות ובעייפות. שנית, ביחס ללימוד עצמו: הגמרא מספרת על כותי שנכנס לשיבה בבבל וראה את רבא מתאמץ בהבנת סוגיה, עד שאצבעות ידיו אדומות מדם. להתייגע בכל מילה בתמצות התורה שבכתב ובעומק דברי חכמינו. למעט בתאוות החומר עד ש"כך דרכה של תורה: פת במלח תאכל ומים במשורת תשתה".

כל עוד חיו השבטים, בני יעקב, הם שברו את הגוף והראש **בעמל תורה** והיו טרודים ב"חומר ובלבנים" רוחני: ב"ליבון הלכה", קושיה ותירוץ והבנת סברא – והשעבוד הזה המיר את השעבוד ההוא ובכך יצאו ידי חובת "ועבדום וענו אותם". אולם אחרי שמתו כל השבטים, בני יעקב, הדור החדש שגדל במצרים סגר את הספרים והעדיף לעשות כסף כחלק מהאומה המצרית – ואז נאלץ הקב"ה להחזיר את הילדים אליו בדרך אחרת, קשה ונוראה: "ועבדום וענו אותם" כפשוטו.

4. **אבות ג,ה: כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ.**

מפרש הזוהר הקדוש: **זוהר ג קנג,א: וימררו את ח"יהם – היא התורה (שהיא חיינו). בעבודה קשה – זו קושיא, בחומר – זה קל וחומר, בלבנים – זה ליבון הלכה. ובכל עבודה בשדה – זו ברייתא [שהם דברי תנאים שנשארו מחוץ למשנה, כמו השדה]. שאין בידינו הלכה ברורה ודין ברור כי כל דיני התורה במחלוקת שנויה, הללו מכשירים ומטהרים והללו פוסלים ומטמאים.**

מבאר הרבי ב**ליקוטי שיחות טו/9-408: בשעה שיהודי יגע בעבודה הקשה של לימוד התורה, הוא יוצא ידי חובת העבודה הקשה של גלות מצרים ואינו צריך לעשותה בגשמיות... אולם לאחר סיום התקופה הראשונה, שנעשה חסר ביגיעה בתורה – התחיל שעבוד מצרים כפשוטו.**

איך זה באמת עובד? מה הקשר בין "עמל תורה" שמחליף את "עמל דרך ארץ"? עלינו להיכנס לעומק התכלית של "שעבוד מצרים". כאן נוגעים באחת הסוגיות הכואבות בכל ההיסטוריה היהודית. למה נגזר השעבוד והרי **לא קדם שום חטא לשעבוד מצרים?**

ספר בראשית הוא ספר ישר ובנוי על סיבה ותוצאה. מידה כנגד מידה. אדם וחווה חוטאים ומגורשים מגן עדן. קין הורג את אחיו והוא נע ונד עד שנהרג בעצמו. חם מבזה את אביו ונענש. יהודה משתתף במכירת יוסף ונענש במעשה תמר וכו'. ואז מגיעים לספר שמות והקערה מתהפכת על פניה. עם שלם סובל 86 שנה, והם לא עשו שום דבר רע. גרוע מכך: גזירת "ועבדום וענו אותם" נגזרה בברית בין הבתרים עוד לפני שהדור הזה נולד? האם יש סבל בלא עוון?!

האברבנאל על ההגדה מלקט שמונה תירוצים לשאלה כמו: עונש לאברהם אבינו ששאל "במה אדע כי אירשנה" או עונש לשבטים על מכירת יוסף ועוד. ואולם הבעיה היא ש'החוטאים' עצמם – אברהם והשבטים – נחו בשלום על משכבם ואילו בניהם שלא עשו דבר חטפו 86 שנות שעבוד?

אדמו"ר הזקן בתורה אור הולך בדרך הפוכה (כביאורו השביעי של האברבנאל שם). שעבוד מצרים לא היה עונש, אלא זיקוק, בירור, הפרדה וטיהור. זה הכאב הראשון בהיסטוריה שלא היה תוצאה מהעבר, אלא להיפך, הכנה והכשרה לקראת ההקמה של עם ישראל במתן תורה.

שלוש פעמים מתאר התנ"ך את מצרים בתור "כור הברזל" ומסתתר כאן רמז מהותי: כשמוציאים זהב מהאדמה, הוא מעורב במיני מתכות זולות כמו "כסף, פלטינה, בדיל וניקל". במטרה לזקק את הזהב הטהור ולהפריד את המשובח מהטפל, מחממים אותו בחום גבוה (1000 מעלות) וכך הזהב המוצק עובר התכה והמסה לנוזל והוא מופרד מתוך המתכות האחרות.

גם באדם יש זהב ויש מתכות זולות. יש בנו את הכוחות העילאיים של האמונה והאהבה והמסירות לאחרים, ויש גם אגו, ואהבה עצמית, ורצון לעונג חומרי וכו'. הבעיה היא שהזהב בטל בשישים לעומת הדחיפות של המתכות הזולות, האמונה מתקשה להתחרות בדחפים המיידים של החומר האנוכי.

בדרך למתן תורה נדרשו ישראל לטהר עצמם, להיפרד מהחומרים הזולים ולזעוק את האמונה. וכאן בא התהליך הכואב של השעבוד: מצוקה קשה ("ל"ע) מכריחה להרים עיניים לשמים. להבין את קוצר כוחנו ותלותנו הנצחית בו. ראינו זאת בשבוע שעבר (ושלא נראה עוד): הפחד שהשתרר ברחובות

כתוצאה מהפיגועים הנוראים ל"ע, עורר נקודת עומק שלא הרגשנו הרבה שנים. פתאום היינו חייבים להרגיע את הילדים עם אמונה, הרהרנו באמיתות הפשוטות של הייעוד לגור בארץ ישראל וכו'.

מצוקה מכריחה אותנו לבחור מה הכי חשוב בחיים? מה הערכים האמיתיים שמנחים אותנו? ניזכר בימיה הראשונים של הקורונה, שהכריחה אותנו להעריך מה חשוב באמת? המגיפה הפשיטה מהכול – מהמעמד, מההצלחה, מהקריירה, בקושי היינו רשאים ללבוש נעליים – ולראשונה הבטנו לתוך עצמנו ושאלנו: אז מה נשאר לי? מה הופך אותי לעשיר? גילינו את האמונה בהשגחה פרטית שמבילה את העולם בדרך המובנת רק לה, חשפנו את האוצרות האמיתיים שגדלים לצידנו בבית, ומצאנו כל כך הרבה זמן פרטי ללימוד והעמקה. מצוקה היא זיקוק שמוציא את הטוב מתוך הרפש.

שעבוד מצרים הפשיט את בני ישראל מהכול, אבל הפך אותם לעשירים. הם פתאום אמרו: הנה אנו סובלים כעם אחד, בני אברהם, יצחק ויעקב, וכנראה שבאמת יש בנו משהו. הם התרוקנו כלכלית, אבל התמלאו נפשית כשהרגישו שהם יכולים לצעוק לה' אלוקי אבותיהם.

ואולם כאן בא המהפך שהובא לעיל מספר הזוהר: **אפשר להתברר בדרך יותר נוחה**. יכול אדם לבחור תנור פחות צורב. הוא יכול למצוא את האמונה באמצעות מחויבות שלמעלה מטעם ודעת לשיעור תורה, כשנוח ולא נוח, ובאמצעות יגיעה בתורה עצמה, ואז השעבוד השלילי מתייתר.

סיפור מושלם: גביר נכנס למעונו של החפץ חיים וביקש עצה. לפני שנים ייסד קופת גמ"ח, אבל ההתעסקות גוזלת זמן ולכן הוא שוקל למסור את הניהול לידי עסקן בקהילה.

החפץ חיים פתח תהלים מזמור כג: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי". ושאל מדוע מבקש דוד שטוב וחסד ירדפו אותו? הרי רדיפה היא כינוי לגורמים שדולקים להזיק? דוד היה צריך לבקש 'אך טוב וחסד ימצאוני כל הימים'? אלא משהו מוכרח לרדוף. החיים אינם יכולים להיות חופשיים ללא מחויבות, ולכן בקשתו של דוד הייתה שאם כבר להיות רדוף - אז מטוב וחסד. וגם אתה, סיים החפץ חיים לאותו גביר, תודה שהנך רדוף לתת כסף ולא חלילה להיפך, להשיג כסף...

ליקוטי שיחות א/5: הכוונה האמתית שנתנו לאדם את דאגות הפרנסה, משום שעל ידי זה נעשה שבור בעצמו ויוצא מהמציאות שלו – ונעשה כלי לאור הקדושה ... במילא מובן שהענין יכול להעשות גם ברגע אחד, אם רגע אחד יפיק את הכוונה הפנימית שבזה ויפעל את מה שצריך לפעול.

מה זה אומר בתכל"ס? מהו "עול תורה" עבור אדם בימינו? הרבי מבאר (תורת מנחם ב/179): "עול תורה" פירושו 'יותר מרגילותו'. טבע האדם שכל הוספה על הרגילות היא מאמץ בשבילו. אם הוא רגיל להגיע הביתה בשמונה בערב וללכת לאכול ולישון, כל שינוי בסדר היום לטובת הוספת שיעור תורה הוא שינוי בכל המערכות... נקבל על עצמנו הוספה בלימוד התורה ונזכה לחירות פנימית ואמיתית בגאולה השלמה ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים כפשוטו.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**